

*Пристінська К. О.,**викладач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародного університету бізнесу і права*

ПРИЧИНИ ПОШИРЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття показує, що ефективне використання адміністративно-правових засобів впливу на процес розповсюдження наркотиків доцільно розглянути, виділивши три рівні: 1) глобальний; 2) макросоціальний; 3) мікросоціальний.

Встановлено, що світовий рівень пов'язаний зі світовою кризою, яка охопила міжнародне співтовариство, що супроводжується формуванням наркологічного лобі та ускладненням міжнародної ситуації з наркотиками. Спільною рисою цього рівня є недооцінка урядами багатьох держав загрози, яку представляє процес розподілу наркотиків, що вимагає значних змін в адміністративній діяльності органів державної влади.

Макросоціальний рівень тісно пов'язаний з такими факторами, як географічне розташування, тобто використання країни як транзитного зв'язку для наркотиків, а також сприятливі умови для вирощування наркотиків. Показано, що результатом економічної кризи стало значне погіршення фінансового становища та зубожіння населення, що суттєво сприяло поширенню наркоманії та пов'язаних з нею правопорушень.

Мікросоціальний рівень пов'язаний з несприятливими соціальними та економічними умовами населення, підйомом антикультури, а також корупцією органів державної влади та правоохоронних органів. Антикультура пов'язана з крахом системи цінностей посткомуністичного суспільства, яка знімає моральні, етичні та культурні бар'єри вживання наркотиків. У сучасних умовах вживання наркотиків часто виступає як форма соціального протесту, служить засобом ідентифікації – належності до певної культури, субкультури, групи. Процес закриття наркологічних диспансерів та реабілітаційних центрів у містах та селищах погіршує ситуацію із життям адміністративних заходів щодо протидії наркозлочинності, що суттєво збільшує кількість наркоманів.

Звертається увага на те, що корупція органів державної влади та правоохоронних органів є складником, який сприяє поширенню наркотиків. В результаті таких дій відбувається глибоке злиття державних органів, кримінальних формувань та комерційних структур.

Зазначається, що боротьба з незаконним обігом наркотиків тісно пов'язана з широким використанням методів адміністративно-правового впливу на споживачів наркотиків та з корупцією державних службовців, правоохоронців, прикордонних та митних служб.

Ключові слова: адміністративно-правові засоби, корупція, незаконний обіг, наркотики, економічна криза, антикультура.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження пов'язана з трьома причинами. По-перше, сьогодні наркоманія стала небезпечним явищем, яке загрожує національній безпеці країни. По-друге, з процесом наркоманізації суспільства тісно пов'язана криміногенна ситуація в країні, яка знаходить свій

вираз у збільшенні кількості злочинів та числа наркозалежних осіб. Використання наркотичних засобів завдає істотної шкоди здоров'ю населення через поширення ВІЛ-інфекції, СНІД, гепатитів та інших небезпечних захворювань. Одним з важливих елементів протидії наркозлочинності є використання адміністративно-правових заходів, які сьогодні в Україні характеризуються достатньо низьким рівнем ефективності. На таку ситуацію негативно впливає економічна криза, замовчування представниками органів влади цієї ситуації, а також слабе реагування представників правоохоронних структур на такі правопорушення. Ефективне використання норм адміністративного права потребує детального дослідження причин та умов, які сприяють незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (далі – наркотичні засоби).

Аналіз публікацій показує наявність значної кількості робіт, в яких фрагментарно розглядалися причини поширення наркотичних засобів. До числа таких досліджень належать праці таких українських вчених, як А.А. Музика, Д.Й. Никифорчук, С.І. Саєнко, С.О. Лисенко, О.Е. Користін, Х.П. Ярмак, Б.А. Підгорний, Т.О. Коломієць, О.М. Стрільцова, Є.Ю. Барабаш, Г.В. Шевчук та інші. Попри наявність таких розробок, це питання не отримало свого системного розгляду і тому потребує більш детального дослідження.

Метою роботи є розгляд причин та умов, які впливають на незаконний обіг наркотичних засобів.

Виклад основного матеріалу дослідження необхідно розпочати з того, що в процесі регулювання обігу наркотичних засобів використовуються різні заходи адміністративно-правового впливу на правопорушників. Адміністративна діяльність у цій сфері являє собою складну цілісну систему, яка охоплює широке коло суспільних відносин, пов'язаних з діяльністю органів державної влади. Ця обставина вимагає з'ясувати причини та умови, які сприяють поширенню наркотичних засобів. У теорії систем прийнято використовувати прийом, сутність якого полягає у виділенні таких трьох рівнів дослідження проблеми: 1) глобальний; 2) макросоціальний; 3) мікросоціальний. Таку схему доцільно застосувати під час дослідження причин поширення наркотичних засобів в Україні та виділити основні чинники, які характеризують цей процес (рис. 1).

І. *Глобальний рівень* у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів пов'язаний зі світовою кризою, яка охопила міжнародне суспільство, супроводжується формуванням нарколоббї та ускладненням міжнародної наркоситуації.

1) *Мирова криза* у вигляді негативних процесів у промисловому на сільськогосподарському виробництві, банківській сфері призвела до збільшення темпів інфляції, скорочення кількості підприємств, зубожіння багатьох соціальних груп населення, масового безробіття, зниження реальної заробітної плати. Важливим елементом нестабільності є прояв недовіри

Рис. 1. Фактори впливу на процес поширення наркотичних засобів

до органів державної влади, ускладнення відносин між суспільством і особистістю та збільшення кількості правопорушень. Кризові явища ведуть до різкого збільшення числа стресових ситуацій, вихід з яких у більшості випадків люди бачать у вживанні наркотичних засобів, алкоголю, що дозволяє їм уникнути наявної реальності.

Одночасно з цим у політиці держав спостерігається тенденція щодо відсутності дієвої системи антинаркотичної пропаганди у вигляді ідеологічних та культурних цінностей. Складовим елементом цього процесу є ідеологічний вакуум, відсутність духовності та позитивних прикладів у суспільній свідомості, низький рівень культури населення, девальвації моральних цінностей, низький рівень освіти, відсутність антинаркотичного бар'єру.

Наступним результатом економічної кризи є різке збільшення її тіньового складника, до сфери дії якого потрапляють значні соціальні та професійні групи. Ця обставина посилює на глобальному рівні незаконне виробництво, створення мережі підпільних лабораторій та системи збуту наркотиків, які являють собою джерело чорної готівки. Скрутні економічні умови дають змогу наркозлочинцям залучати до праці в осередках висококваліфікованих науковців, фахівців та інженерів з високим рівнем освіти. Ця обставина сприяла використанню фахівців, які створили нові синтетичні наркотики, отримані в результаті складних наукових досліджень у підпільних лабораторіях із залученням високотехнологічної апаратури. Загальною рисою цього рівня є недооцінка урядами багатьох держав загрози з боку процесу поширення наркотичних засобів. Цей факт потребує суттєвих змін в адміністративній діяльності органів публічної влади, яка складається з: діяльності щодо виконання законів, нормативно-правових актів управління, здійснення права давати обов'язкові до виконання вказівки, використання заходів адміністративного впливу.

2) *Формування нарколоббі* є результатом появи значних тіньових коштів, які дають змогу злочинцям використовувати різні легальні та нелегальні засоби для фінансування політичних партій, проведення виборчої агітації підтримки політичних лідерів, а також скупки ними засобів масової інформації та голосів виборців. Результатом такої діяльності стало формування нарколоббі, яке забезпечує достатньо сильний тиск на політику, прийняття нормативно-правових актів, які враховують їх інтереси на державному та місцевому рівнях. Основною ціллю нарколоббі є протидія будь-яким законопроектам, спрямованим на посилення боротьби з наркоманією, а також політика стосовно сприяння легалізації різних видів наркотиків. Інформаційна підтримка такої правової політики включає в себе видання книг, листівок, брошур, газет, журналів, у яких публікуються матеріали, основним завданням яких є створення в суспільстві світогляду, в яких вживання наркотиків показується в сприятливому вигляді.

3) *Ускладнення міжнародної наркоситуації* пов'язано з посиленням міжнародних зв'язків наркосиндикатів, які починають співпрацювати між собою без посередників, що надає їм значні надприбутки. Доказом цього є факти затримання в портах України значних обсягів наркотичних речовин, які пересилали південно-американські синдикати російським замовникам через територію України. Наприклад, 21.03.2019 р. співробітники СБУ, Держприкордонслужби та Одеської митниці ліквідували морський канал контрабанди з Південної Америки партії кокаїну 257 кг з орієнтовною вартістю на тіньовому ринку більше \$ 51 млн.

Нарколоббі використовують свої кошти для закупівлі зброї з метою її застосування в гарячих точках, вчинення терористичних актів, пограбування банків та інших злочинів. Така ситуація впливає на процес того, що в різних країнах відбувається ретрансформація економічних відносин в однофакторні моделі економіки, яка займається вирощуванням, збиранням, переробкою та транспортуванням наркотиків. Класичним прикладом таких країн є Афганістан та Таджикистан, у близьких умовах перебувають Перу і Болівія, в яких наркотики перетворилися на домінуючий бізнес. Так, у Афганістані налагоджено повний виробничий цикл, що включає вирощування снодійного маку, екстрагування сирого опію, його переробку у морфій та героїн, складування та оптову реалізацію на героїнових ринках. У цій країні сформовано повноцінну банківську мережу із кредитування майбутніх врожаїв, промислових поставок мінеральних добрив і хімічних прекурсорів. Виробництво героїну є основою економіки та становить єдину конкурентоздатну галузь цієї країни, в якій зайнято до двох мільйонів мешканців Афганістану. Як вказує комісія ООН з контролю за наркотиками, 75% героїну поступає на світовий ринок з Афганістану, що потребує детальної уваги з боку прикордонної та митної служби до товарів, які вивозяться з цієї країни. На думку С.М. Павковича, в таких умовах доцільно використовувати заходи не тільки репресивного характеру, а також профілактичного та попереджувального, що пов'язано з адміністративною діяльністю органів державної влади [1, с. 120]. Такий підхід дозволить зменшити обіг наркотичних засобів, відновити у людей довіру до органів державної влади та створити систему моральних перешкод використання цих небезпечних речовин.

II. *Макросоціальний рівень* тісно пов'язаний з такими факторами, як географічне положення та економічна криза.

1) *Географічне положення України* сприяє поширенню наркоманії, і це прослідковується у двох напрямках: а) використання території країни як транзитної ланки наркотиків; б) сприятливі умови вирощування наркомісних речовин. Так, через Україну проходить наркотрафік з Афганістану, Пакистану, Ірану, Нігерії, Китаю, Польщі, Німеччини, Голландії, Латинської Америки, ряду республік колишнього СРСР, Прибалтики та Середньої Азії.

За даними МВС України на територію нашої держави з Російської Федерації поступає 90% марихуани, 85% гашишу і близько 80% опію. При цьому канабіс та його похідні в основному потрапляють до України як частину транзиту через Росію з території Узбекистану, Таджикистану та Туркменістану. Доказом систематичного використання території України як наркотрафіку є факт того, що 30 березня 2019 р. працівники СБУ разом з представниками правоохоронних органів Румунії та Німеччини заблокували роботу потужного транснаціонального каналу контрабанди героїну в Європу шляхом затримання групи наркокур'єрів, у яких виявили 120 кг наркотиків.

Під час розгляду цього явища простежуються значні відмінності в ситуації з поширенням наркотиків у різних регіонах України. Як вказує А.М. Бабенко, територія держави значно різниться коефіцієнтами інтенсивності наркозлочинності, причому найбільші значення цього показника спостерігаються в східних та південних регіонах [2, с. 160]. За пропозицією вченого територію України доцільно класифікувати шляхом розділу на п'ять груп – з низьким, помірним, середнім, високим і дуже високим рівнем наркотичної враженості. З огляду на значення цих показників пропонується удосконалити діяльність підрозділів поліції, які займаються протидією незаконному обігу наркотичних засобів.

До числа факторів цього рівня необхідно віднести кліматичні умови України, які сприяють вирощуванню коноплі та маку як у дикому, так і у культивованому вигляді. За даними правоохоронних органів, на території України розташовані значні площі, які зайняті наркомісними рослинами. Економічна криза сприяє забезпеченню таких плантацій робітниками, причому до їх числа входять фахівці аграрного профілю, які мають досвід вирощування різних сільгоспрослин. Інша тенденція пов'язана з тим, що в багатьох регіонах України існує значна кількість людей, які бажають отримати додатковий заробіток і вирощують наркомісні рослини на присадибних ділянках. За даними правоохоронних органів, у результаті оперативно-розшукових заходів у різних областях України постійно виявляються підпільні плантації таких культур, теплиці, що дає змогу отримати сировину для роботи нарколабораторій. У таких умовах, на думку А.В. Галюка, необхідно удосконалити механізм протидії незаконному обігу наркотичних засобів шляхом проведення антинаркотичної пропаганди, зменшення обсягу пропонування наркотиків, зниження попиту на них, реабілітації та повернення (реінтеграції) хворих на наркоманію до нормального життя [3, с. 3].

2) *Економічна криза* загальносвітової економічної системи суттєво вплинула на Україну, яка виявилася слабким елементом порівняно з іншими країнами. При цьому упродовж останніх десятиліть Україна пережила три системні кризи 1998–1999 рр., 2008–2009 рр., 2014–2016 рр., які супроводжувалися різкими падіннями національного ВВП, п'ятнадцятикратним знеціненням гривні відносно долара США, тринадця-

тиразовим підвищенням цін на споживчі товари; відтворенням стійких фінансових дисбалансів. При цьому був втрачений виробничий потенціал, сформований за часів СРСР, та не зроблено якісних кроків у напрямку модернізації економіки. Результатом такої ситуації стало значне погіршення матеріального становища та зубожіння населення, що значно сприяло поширенню наркоманії та пов'язаних з нею видів правопорушень. Одночасно з цим у країні існує значний потужний потенціал фармацевтичної промисловості, яка легально виробляє значну кількість антидепресантів, лікарських препаратів та інших сильнодіючих речовин. Складна економічна ситуація знаходить свій прояв у тому, що значна частина таких препаратів різними шляхами, зокрема, у вигляді крадіжок, порушення правил транспортування, передачі, торгівлі, потрапляють на тіньовий ринок України. Боротьба з цим негативним явищем ускладнюється тією обставиною, що деякі з цих речовин не підпадають під заборони, встановлені Постановою КМ України № 770 від 6.05.2000 р. «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», згідно з якою діють чотири Списки таких речовин. Результатом такої ситуації стало створення в Україні індустрії наркобізнесу, який легально, на промисловому рівні, займається виготовленням та збутом наркотиків. Як вказує Г.В. Грянка, свого удосконалення потребує диспозиція ст. 44 КУпАП, яка передбачає відповідальність за незаконне придбання, виробництво, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних речовин без мети збуту у невеликих розмірах. На думку вченого, поняття «виробництво» необхідно замінити на термін «виготовлення», з тієї причини, що таке явище має більш значну суспільну небезпеку та несе загрозу життю та здоров'ю населення [4, с. 164].

III. *Мікросоціальний рівень* пов'язаний з несприятливими соціальними й економічними умовами населення, повою антикультури, а також корупцією органів державної влади та правоохоронців.

1) *Антикультура* пов'язана з крахом системи цінностей посткомуністичного суспільства, який знімає моральні, етичні та культурні перешкоди вживання наркотиків. Ця обставина призводить до нерозуміння виключної небезпечності цих речовин, що сприяє процесу їх поширення. Одночасно з цим фахівці відмічають появу моди на наркотики, що значно посилює темпи їх розповсюдження у суспільстві. У молодіжних колах часто діють яскраві популяризатори наркотиків, які не легально проводять свою діяльність у вишах, школах, вузах, дискотеках, клубах і, використовуючи різні способи, «рекрутують» нових «клієнтів» наркомафії. Сучасна молодіжна субкультура є транснаціональною за своїм характером і наділена високою здатністю до експансії.

На думку відомого науковця Я.І. Гілінського, «довговічність» наркоспоживання, як і будь-якого соціального «зла», пояснюється тим, що воно має цілком певні соціальні підстави [5, с. 57]. Так, різні наркотики знімають больовий синдром (анестезуючий ефект), заспокоюють (седативна функція), стимулюють психічну активність (психостимулююча дія), сприяють спілкуванню та груповому згуртуванню (інтегративна функція). Цим вченим була запропонована теорія девіантної поведінки, яка є породженням соціально-економічних, політичних, демографічних, культурологічних змін, які, на думку Я.І. Гілінського, були індикаторами суспільного буття та якості життя населення [5, с. 76].

У нинішніх умовах споживання цих небезпечних речовин часто виступає формою соціального протесту, слугує засобом ідентифікації – приналежності до певної культури, субкультури, групи, а споживання деяких з них – «елітних» засобів, таких як кокаїн, часто виконує престижно-статусну роль. Під час розгляду цього явища необхідно враховувати феномен замкнутого кола, першим етапом якого є вживання наркотичних засобів, другим – стан ейфорії та підняття активності, третім – голодування, яке, через появу сильного болю, почуття страху, тривоги, викликає необхідність повернутися до першого етапу (рис. 2).

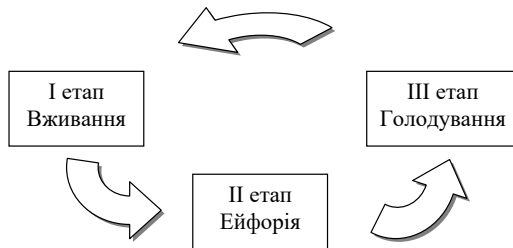

Рис. 2. Коло вживання наркотичних засобів

Вихід з цього замкнутого кола може бути реалізованим за допомогою методів адміністративно-правового впливу, шляхом застосування мір примусового чи добровільного лікування, соціальної адаптації з метою повернення до життя «без наркотиків». Одночасно з цим, на думку О.М. Стрільців, необхідно враховувати склади адміністративного правопорушення, які кваліфікуються залежно від ступеня суспільної небезпеки та характеру шкоди. Такий підхід дасть змогу протидіяти незаконному обігу наркотичних засобів та підвищити ефективність діяльності державних органів влади у цій сфері [6, с. 32].

Погіршенню ситуації з проведенням адміністративних заходів протидії наркозлочинності сприяє процес закриття наркодиспансерів, реабілітаційних центрів у містах і населених пунктах, що значно збільшує кількість наркозалежних осіб. Іншою вадою державної політики з протидії антикультури у цій сфері є відсутність програм по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, які повинні бути прийняті місцевими органами самоврядування спільно з органами внутрішніх справ та громадськими організаціями.

2) *Корупція* органів державної влади та правоохоронців є складовим елементом, який сприяє поширенню наркотичних речовин. Натепер склалася ситуація, коли Україна увійшла в топ 30 найбільш корумпованих країн світу разом з Іраном, Росією, Домініканською республікою, Кенією та Ліваном. Наукові дослідження показують, що незаконний оборот наркотиків і корупція є взаємопов'язаними явищами. Наркобізнес дає значний прибуток, що дозволяє злочинцям використовувати ці кошти на підкуп посадових осіб державних органів влади та правоохоронців.

Особливістю нинішнього періоду є поява нових корупційних деліктів у вигляді участі держслужбовців у комерційній діяльності, пов'язаній з незаконним обігом наркотиків. Корупція сприяє організації оптових поставок наркотиків, функціонуванню наркотрафіків, створенню розгалужених мереж збуту, а також переміщенню наркотиків територією країни. Наркокорупція знаходить своє відображення у використанні коштів на розвал судових справ або перекваліфікацію злочинів, на проплату суддям за закриття таких справ, проплату призна-

чень необхідних наркозлочинцям посадовців у вищих органах державної влади, поліції та судах. В результаті таких дій відбувається глибоке зрощення державних органів, злочинних формувань і комерційних структур. Подібний симбіоз, маючи тенденції до розширення, збільшує можливості для безперешкодної діяльності транснаціональних злочинних організацій. Як вказує Ю.В. Філімонов, адміністративно-правові засоби протидії корупції, до яких належать заборони, обмеження, обов'язки, є основою успішної боротьби з цим негативним явищем [7, с. 186].

Висновки. Підводячи підсумки цього дослідження, необхідно вказати, що боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів тісно пов'язана з широким використанням методів адміністративно-правового впливу на осіб, які вживають наркотики, та з корупційними проявами держслужбовців, працівників органів внутрішніх справ, прикордонної та митної служби.

Література:

1. Павкович С.М. Правові підстави реалізації адміністративних повноважень щодо забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний університет бізнесу і права». Херсон, 2019. 485 с.
2. Бабенко А.М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.
3. Галюк А.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо запобігання та протидії наркокоманії на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 27 с.
4. Грянка Г.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. № 24, 2011. С. 163–170.
5. Гилинський Я.И. Девиантологія: соціологія преступності, наркотизма, проституції, самоубийств и других отклонений. СПб. 2004. 254 с.
6. Адміністративно-правова протидія Національною поліцією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів [Текст] : монограф. / Стрільців О.М., Бараш С.Ю., Шевчук Г.В., Тараніч С.А. Київ. нац. акад. внутр. справ, 2018. 133 с.
7. Філімонов Ю.В. Адміністративно-правові засоби протидії корупції в організаціях и учреждениях. *Закон и право*. № 7, 2018. С. 184–186.

Prystynska K. Reasons for the distribution of drugs in Ukraine

The paper shows that the effective use of administrative and legal means to influence the process of drug distribution, it is advisable to consider by distinguishing three levels: 1) global; 2) macrosocial; 3) microsocal.

It has been established that the global level is connected with the global crisis that has engulfed the international community, accompanied by the formation of a drug lobby and the complication of the international drug situation. A common feature of this level is the underestimation by governments of many states of the threat posed by the drug distribution process, which requires significant changes in the administrative activities of public authorities.

The macro-social level is closely linked to factors such as geographical location, ie the use of the country as a transit link for drugs, as well as favorable conditions for the cultivation of drugs. It is shown that the result of the economic crisis was a significant deterioration of the financial situation and impoverishment of the population, which significantly contributed to the spread of drug addiction and related offenses.

The micro-social level is associated with unfavorable social and economic conditions of the population, the rise of anti-culture, as well as corruption of public authorities and law enforcement. Anti-culture is associated with the collapse of the value system of post-communist society, which removes the moral, ethical and cultural barriers to drug use. In the current conditions of drug use often acts as a form of social protest, serves as a means of identification – belonging to a particular culture, subculture, group. The process

of closing drug dispensaries and rehabilitation centers in cities and towns is worsening the situation with the implementation of administrative measures to combat drug crime, which significantly increases the number of drug addicts.

Attention is drawn to the fact that corruption of public authorities and law enforcement agencies is a component that contributes to the spread of drugs. As a result of such actions there is a deep merging of state bodies, criminal formations and commercial structures.

It is stated that the fight against drug trafficking is closely connected with the widespread use of methods of administrative and legal influence on drug users and with the corruption of civil servants, law enforcement officers, border and customs services.

Key words: administrative and legal means, corruption, illicit trafficking, drugs, economic crisis, anticulture.